

Universal Journal of History and Culture

Vol. 1, No. 1, 56-58, 2019

Book Review

ISSN: 2667-8179



Yeni Bir Toplum Felsefesi Öbekleşme Teorisi ve Toplumsal Karmaşıklık

Yazar: Manuel De Landa

Çeviren: Sercan Çalıcı

Yayın Evi: Kolektif Kitap, İstanbul 2017, 247

Hüsna Ergün

Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Sakarya, Türkiye

husnaergun@sakarya.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7129-6393>

Sosyal bilimler alanında toplumsal ontolojiyi oluşturan etmelerin neler olduğu, ne tür varlıkların bulunduğu aynı zamanda kategorilendirmelerin, sınıflandırmaların nedenli gerçekliği yansıttığı, bireyin, grubun ve toplulukların bu süreçteki işlevi gibi konular halen tartışılmaktadır. Özellikle felsefe alanında toplumsal ontolojiye yönelik gerçekçi bir yaklaşımın nasıl tesis edileceği, sınırlarının ne olduğu, bağlamın etkisi, öznenin, grubun ve toplulukların özerkliği gibi sorunsallar ele alınarak sosyal bilim alanında çalışmalar yapılmaktadır. Bu süreç içerisinde sosyal bilimler alanında gelinen nokta ifade edildiğinde ise özellikle modernlik ve postmodernliğin bir getirisi olarak açığa çıkan düalist dünya görüşü neticesinde birey-toplum, mikro-makro, yapı-fail gibi ikircikliklere yönelik yapıcı manada bir aşma girişimin olduğu ve bu sorunsala yönelik çözüm arandığını söylemek mümkündür. Manuel De Landa tarafından kaleme alınmış eserde bu duruma dikkat çekilirken gerçekçi bir ontolojinin sunumu yapılmaya çalışılmıştır. Landa gerçekçi toplumsal ontolojiye yönelik fikirlerini ise nesnel öbekleşme süreçlerinden hareketle ele alarak bireylerden, ulus-devletlere kadar çeşitlilik içerisinde yer alan toplumsal varlıkları -dilin kurucu bir özelliğinin olmadığı ancak önemli olduğunu da atıfta bulunarak- toplumsal ontolojiyi tarihsel süreçler ışığında açığa çıkan öbekleşmeler şeklinde ele almıştır. Yazar toplumsal ontoloji içerisinde yer alan ikircikliklere yönelik bir başkalık değil süreklilik ilişkisi üzerinden değerlendirmelerde bulunarak öbekleşme kuramının gerçekçi kimliğinin doğa-kültür ayrımının aşılması olarak görmektedir.

Öbekleşme kuramı tartışmasına Gilles Deleuze'den referans alarak başlayan yazar yapmak istediği şeyin teknik terimler hakkında kendi tanımlarını vermek olduğunu, onları savunmak için kendi savlarını üretmek -bu manevra ile Deleuz'u tamamen saf dışı bırakmadan- yeni bir öbekleşme kuramını sunmak istediğini belirtmektedir. Bu noktada kitabın amacını tanımlayan yazar toplumsal ontolojiye yönelik yeni bir yaklaşım sunmak olduğunu ifade etmektedir.

Kitabın içeriğinin daha ayrıntılı bir biçimde aktarılmasının Landa'nın yeni öbekleşme teorisinin

anlaşılması açısından önemli bulmaktayım. Bu sebeple kitaba yönelik incelmanın bölümler dahilinde ele alınmasını uygun görmekteyim. *Yeni Bir Toplum Felsefesi* adlı çalışma giriş bölümü haricinde toplamda beş bölümden oluşmaktadır ve bölümlerin taksiminde yazar tarafından dikkat edilen husus ele alındığında öbekleşme kuramı bağlamından tümavrimsal bir seyir içerisinde incelemelerine yer verdiği anlaşılmaktadır. Bu sayede Landa mikro düzeyden makro düzeye kadar ara yapılarda dahil olmak üzere öbekleşmelerin toplumsal yapı içerisindeki karmaşıklığının anlaşılmasını kolaylaştırmaya çalışmıştır.

Tümlüklere Karşı Öbekleşmeler başlığı ile ilk bölüme girişi yapan yazar bu bölümde temel amacın öbekleşme kuramını takdim etmek olduğunu belirterek çözümlenmesini ise sosyologların ve diğer sosyal bilimcilerin öbekleşme kuramına yönelik ontolojik kabulleri ışında gerçekleştirmektedir. Kusursuz bir ontolojinin önündeki engellerden birinin organizmacı yaklaşım olduğunu belirterek tarihsel seyir içerisinde sosyal bilim alanında bu tutuma yönelik ciddi eleştirilerin meydana geldiğini ve en nihayetinde işlevselcilik ışığında aşırı bir tutuma gidilerek bireyin konumunun perçinlendiğini ancak alanda yaşanan bu gelişmeye karşı toplumsala yönelik ontoloji sorunsalının çözüme ulaşmadığını belirtmektedir. Giddens'a bu tartışma içerisinde ayrı bir paragraf ayıran yazar, fail ile yapının birbirini karşılıklı ve diyalektik olarak kurduğu kusursuz bütünlük olarak ele aldığı incelemesinden hareketle Landa bu ilişkiyi inkar etmezken ancak bu ilişkinin kusursuz bir tümlük oluşturmadığını vurgulamaktadır. Günümüzde ise organik tümlüklerin temel kuramsal alternatifinin Deleuze'un öbekleşmeler dediği *dışsallık ilişkileriyle* nitelenen bütünlükler şeklinde açığa çıktığını belirtmektedir. Burada işaret edilen şey ise bir öbekleşmenin bir bileşenin ondan ayrılabilmesi ve etkileşimleri farklı olan başka bir öbekleşmeye katılabilecek olduğudur. Sonuç olarak terimler değişmeksizin bir ilişkinin değişebilir olduğu aktarılmaya çalışılmıştır. Öbekleşme dışsallık ilişkilerine ek olarak aynı zamanda iki boyutta da tanımlanmaktadır. İlk boyut öbekleşmenin bileşenleri içerisinde iki ayrı ucu temsil eden maddi rol ve ifadesel roldür. Landa maddi ve ifadesel rollerin karışımlar halinde bir öbekleşme içerisinde aynı anda cereyan edebileceğini ifade etmektedir. İkinci boyut ise öbekleşmenin sınırlarını, katılık seviyesini ve kimliğini istikrarlı kılan ve istikrarsızlaştıran süreçleri ifade etmektedir. Landa bu süreci Deleuz'un kavramsallaştırdığı *yerli yurtlaşma ve yersiz yurtsuzlaşma* terimiyle açıklamaktadır. İfade edilen süreçleri kitabında somut örneklerle ele alan yazar öbekleşme ne kadar küçük olursa olsun nüfuslar içerisinde tekrarlayan süreçler bağlamında açığa çıktığını ve dönüşüme uğradığını belirtmektedir. Bu çözümlenmesinden hareketle “tekrarlayan süreçlerle birlikte nüfusun etkisinin bir öbekleşmenin daha büyük veya daha küçük başka bir öbekleşmeye evrilmesinin bu iki etmen dolayımında açığa çıktığını vurgulamaktadır. Elbette burada irdelenmesi gereken husus nedensellik ölçütünün ne derecede kabul gördüğüdür. Landa bu durumu açıklarken Weber'den yararlanarak eylem ve güdüler arasındaki ilişkinin doğru anlaşılması halinde bir nedensellikten söz edilebileceğini ancak bunun mutlak, değişmez bir özellik taşımadığını ve Weber'in ileri sürdüğü gibi sadece olasılığa dayandığının hesaba katılması gerektiğini öbekleşme kuramının kabullerini tanımlamaktadır.

Özlere Karşı Öbekleşmeler başlıklı bölümde öbekleşmeler ile özler arasındaki ilişki ve özlerin nereye konumlandığı irdelenmektedir. Yazar bu çözümlenmesini nedensellik üzerinden ele alarak öbekleşme kuramı içerisinde nedenselliği mekânsal ölçekte faaliyet gösteren edimsel mekanizmaların keşfiyle ilgilenmektedir.

Kişiler ve Ağlar başlığında ise öbekleşme kuramının mikro bağlamını temsil eden kişisel ölçeği ele alarak incelemesini gerçekleştirmektedir, Landa bu analitik yolu seçmesinin sebebinin ise aşağıdan yukarıya doğru ontolojik bir modele başlangıç noktası olarak bireyi kabul etmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Buradaki incelemesinin ise bireyin öznellik veya bilinçle ilgili tüm felsefi meselelere değinmek olmadığını öbekleşme kuramının ihtiyaçlarını karşılayan makul bir özen modeline ulaşmak olduğunu vurgulamaktadır. Öbekleşme kuramı içerisinde özneliğin nasıl ele alınması gerektiğini ise özenenin hem pragmatik hem de toplumsal olarak eylemde bulunmaya, görenek veya alışkanlığa bağlı olarak bireyin bilinçsizce eylemlerde bulunabildiğine işaret ederken diğer taraftan öbekleşmeleri açığa çıkaran şeyin tekrarlama ilkesinden kaynaklandığını fakat bu sürece kişiler arasındaki etkileşimlerden

oluşan öznelliğin bu yönlerinin de eklenmesi gerektiğini belirtmektedir (s.96). Mikro bağlamda öbekleşme incelemelerinde ise Goffman'ın çalışmalarının önemli olduğunu ifade etmektedir.

Mezzo düzeyde yer alan *Örgütlenmeler ve Hükümetler* başlıklı bölüm değerlendirildiğinde Landa, tarihsel seyir içerisinde örgütlenmelerin adem-i merkezîyetçi çarşı ve pazar yerlerinden merkezileşmiş askeri ve bürokratik yapılara kadar uzanan çeşitli örgütlenme biçimlerinin olduğunu belirtmektedir. Ancak yazarın temel olarak sorguladığı nokta örgütler içerisinde yer alan otorite yapısıdır. Örgütlemenin bağlarını maddi ve ifadesel otorite öğelerin bağlamında ele alarak örgütün bu unsurların işlevi çerçevesinde değişim ve dönüşüm yaşadığını vurgulamaktadır. Elbette otorite yapısıyla açığa çıkan örgüt misyonu, bu misyonu engelleyen ve pekiştiren etmeler, örgüt kimliği, sembolleri ve dili olmak üzere birçok analiz başlığı ile de incelemelerini derinleştirmektedir. Bu incelemeleri içerisinde ise tüm bu etmenlerin mekânsal ve hudutları belli bir çevrede anlamlı olduğu sonucuna vararak Landa, bu incelemelerini diğer bölümde ele almaktadır.

Şehirler ve Uluslar başlıklı beşinci bölüm değerlendirildiğinde binalar ve muhitlerden şehirlere, şehir merkezlerinin meydana getirdiği hiyerarşiden ağlara dek küçük ölçekli öbekleşmelerin mekânsal yönlerinin incelenmesinin ardından bu verilerle hükümet örgütlenmelerinin ve modern ulus-devletleri oluşturan süreçleri analiz etmiştir (s.164).Landa, makro bağlamdaki çözümlemesini Braudel'den yaralanarak gerçekleştirirken öbekleşmelerin toplumsal bütünler açısından farklı ölçeklenmiş her bir varlığın diğeriyle kusursuz bir bütün oluşturmadığını belirtmektedir.

Sonuç olarak Landa bu kitabında her toplumsal varlığın küçük ölçekte işleyen varlıklar arasındaki etkileşim neticesinde oluştuğunu gösteren ve indirgemecilikten kaçınan bir yaklaşım sunmaya çalışmıştır. Mikro bağlamda Goffman'dan yararlanırken makro bağlamdaki çözümlemelerinde ise Braudel'in incelediği büyük varlıkları ele alış biçiminden hareketler görüşlerini sunmaya çalışmıştır. Öbekleşme kuramı farklı bileşenlerin birbirine uygun hale getirilmesi anlayışının aksine farklılıklara saygı duyan ve onları birbirlerine bağlayıcı etmenlerin olduğunu göstermeye çalışan bir anlayış sunmaktadır. Landa'nın eseri bu yönüyle makro-mikro, yapı-fail gibi ikirciklerin olumlu bir manada aşma girişimidir. Son tahlilde bu kitabın keyifle okunmasına yardımcı olan, çeviri tarzı ile kitabın okuyucusunu yormayan ve yalın bir üslup kullanan kitabın çevirmenine eserin bir okuyucusu olarak teşekkürlerimi sunarım.